

מדוע לא הודיע יוסף לאביו על קיומו?

הרמב"ן בפירושו לתורה לפסוק "ויזכור יוסף את החלומות וגוי' (בראשית מ"ב, ט) כבר הציג שאלה זו שבכותרת מאמרנו וזו לשונו: "כי יש לתמוה אחר שעמד יוסף במצרים ימים רבים והיה פקיד ונגיד בבית של שר גדול במצרים, איך לא שלח כתב אחד לאביו להודיעו ולנחמו, כי מצרים קרוב לחברון כששה ימים, ואילו היה מהלך שנה, היה ראוי להודיעו לכבוד אביו ויקר פדיון נפשו ויפדנו ברוב ממון...".

הרמב"ן מבאר תמיהה זו בדרך שלו, עיין שם. במאמרנו ננסה להוכיח שיוסף לא חטא בהתנהגותו לצער את אביו ולא זלזל ח"ו במצות כבוד אב, ועוד לפני שנפגש עם אחיו לא שכח את אביו ומשפחתו. יוסף צדיק היה ועמד בצדקותו, רק בלית ברירה ביצע כבוד אב פאסיבי כפי שנסביר להלן.

יוסף חיפש שעת כושר להודיע לאביו וההזדמנות הזו הגיעה רק כעבור 22 שנה בשנת הרעב השנייה, ביושבו על כס המלוכה במצרים. האיפוק מלהודיע לאבא "אני חיי" זה כבוד-אב פאסיבי, בלית ברירה*.

אם יוסף היה מודיע לאביו הוא היה פותר את בעיית עצמו בלבד אך היה עלול להביא להרס משפחתי, שעייכ היה חושף את אחיו לפני אביהם ואז אמנם היה האב שמח על שנמצא הבן האובד, אך מאידך גיסא היה כועס על מה שעוללו אחיו. דבר זה היה עלול לגרום לקרע חדש במשפחה. במקרה כזה "שב ואל תעשה עדיף". יוסף, כחכם הרואה את הנולד, צפה שעלול גם להיווצר נזק בכבוד אביו בהסתכלות הרחבה של המצווה. לכן, אין ברירה, במצב כזה, אי אפשר לספר כלום וצריך להאזר בסבלנות להזדמנות טובה יותר.

יוסף שרצה מאוד לכבד את אביו וכבן אוהב לא הרשה לעצמו לגרום לו צער ולכן לא הודיעו, ובכל רגע שאינו מודיעו בזה ממש מכבד את אביו.

ההזדמנות אכן הגיעה והאחים "נפלו לידי" של יוסף כמושל מצרים. בחכמתו העליל עליהם שהם מרגלים, אך הם שרצו להוכיח את חפותם החלו לחשוף את עצמם, משפחתם, ואת מעשיהם וכו'.

* הערת המערכת: כהשלמה לנושא זה, ראה מאמרו של הרב חי' משה אהרן סלושץ, "שמעתין" גליון 141-142 אייר-אב תשי"ס.

יוסף מצליח "להחזיק אותם קצר" עד שמגיע רגע העימות הגדול עם יהודה המזהיר את יוסף שלקחת בנימין עלולה לגרום לאב למות מרוב צער. וכאן התוה"ק מספרת לנו על הרגעים הדרמטיים בהם יוסף נתון, לפני שמתוודע לאחיו.

בתחילה על שאינו יכול להתאפק ולבסוף על ההתפרצות הגדולה של הבכור. מה הגורם להתפרצות הזו? האם לא הדאגה לאביו? מה מבינים מהמשפט התמוה: "אני יוסף, העוד אבי חי"? שהרי אין קשר בין שני חלקי המשפט.

היה צריך לומר אני יוסף, אתם כבר מזהים? או, אתם מאמינים לי? וכו'... משהו שימשיך את היחס בינו לבינם. אני יוסף! אתם קולטים אותי? אבל מה קשור כאן "העוד אבי חי"?

אלא מזה אנו מבינים, מה באמת הדאיג אותו ברגעים הטעונים האלו, כל כולו במחשבה: האבא, מה אתו?

האם אבא באמת חי או שרציתם לעורר אצלי רחמים עליכם? וכשם שאמרתם על יוסף שהוא מת כך אתם משקרים על אבא שהוא חי.

או הבנה אחרת: אני מאמין שכשעזבתם אותו הוא היה חי אבל עכשיו שציערנו אותו כ"כ - גם אני - בלקחת בנימין ממנו "העוד אבי חי"?

זו שאלה מתפרצת ברגעים של אמת, היא מגלה לנו מיהו יוסף ומה בעצם הטריד אותו כל הזמן. **והתשובה: האבא.** יש לשים לב כיצד יוסף מזרז אותם "מהרו ועלו אל אבי" (מ"ה, ט) "ומיהרתם והורדתם את אבי" (מ"ה, ג). כלומר, **הזדרזו והביאו את אבא!**

ברור, שיוסף לא שכח את אביו בהיותו בניכר, שהרי בזה שקרא לבנו בכורו מנשה היתה מטרה ברורה, לא לשכוח את בית אבא "כי נשני (פירוש השכחני) אלוקים... ואת כל בית אבי" (מ"א, נא).

ובכל פעם שיקרא בשמו יזכור את בית אבא. ועוד... כאשר האחים חוזרים עם בנימין שואל אותם יוסף: "השלום אביכם הזקן אשר אמרתם, העודנו חי?"... א"כ האבא בראש זכרונו.

יוסף העבד, כשנתמנה למלך היה חרפה למצרים, אך כשנודע שליוסף יש משפחה מכובדת כתוב: "ויטב בעיני פרעה ובעיני עבדיו" (מ"ה, טז), כלומר עכשיו יוסף ראוי למעמד הרם הזה.

אם יוסף היה שולח הודעה לאביו שהוא חי היה עושה נחת-רוח לפרעה וזה היה מגדלו מיד, אך יוסף לא עשה זאת. רואים, שאין פה הסתכלות אגואיסטית אלא התאפקות מכוונת, ולמה ההתאפקות? משום כבוד אבא! כבוד-אב פאסיבית.

ההזדמנות לתיקון המעוות מגיעה - יוסף פוגש את אחיו

יוסף מחפש ליצור אחדות (משפחתית) עם האחים, שעמה ובעזרתה יודיע לאביו על קיומו.

כאשר פגש את האחים לראשונה הם חשבו שצדקו במעשיהם עם יוסף. יוסף הבין שכדי ליצור את האחדות עם האחים צריך שהם יבינו את טעותם ויתחרטו, שאל"כ הם לא יוכלו להיות שליחו להודיע לאבא יעקב שהוא חי. ומכיוון שיוסף לא היה נוכח במעמד בו בישרו האחים לאביו על העדרו, הדרך הטובה ביותר תהיה שהם יודיעו לאבא על קיומו. והאחים יעשו זאת בדרך הטובה והמתאימה ביותר.

ולכן יוסף מטריד אותם בצורה קבוצתית והם נותנים לבם שכנראה הטרדה זו נובעת מחטא קבוצתי, ואז נשמעים המילים: "אבל אשמים אנחנו... וכו'". וכשיוסף מתגלה, הם בהלם, הם בבושה, ואז יוסף מרגיע אותם באומרו: "אל תעצבו ואל יתר בעינכם כי מכתם אותי הנה כי למחיה שלחני אלוקים לפניכם" (מ"ה, ה). במילים יפות ועדינות הוא גם אומר להם "אתם טעיתם" וגם מראה להם שאין לו טינה כלפיהם וזוהי ודאי "צדקות גדולה". והוא חוזר על זה שוב: "וישלחני אלוקים לפניכם" (שם, ז) ושוב: "ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלוקים" (שם, ח) ומתוך זה עושה אותם שליחו לספר לאבא יעקב את עובדת היותו חי במצרים באומרו: "מהרו ועלו אל אבי ואמרתם... רדה אלי" (שם, ט) "והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים... ומיהרתם והורדתם את אבי הנה" (שם, י ג).

ראוי לציין חכמתו של יוסף בכך שאין הוא היוזם לספר לאביו אלא הם שבישרו ליעקב את הבשורה הרעה על יוסף, הם יבשרו שיוסף חי. שהרי יוסף לא היה נוכח בזמן שספרו לאבא. אי"כ מי מתאים לכך יותר מהם? והחיבור המשפחתי ממשיך: "וינשק לכל אחיו ויבך עליהם ואחרי כן דיברו אחיו אתו" (שם, י). "מאחר שראוהו כוכה ולבו שלם עמהם". רואים אדם משכמו ומעלה שלא עושה חשבונות "עצמיים" אלא מחפש דרך אופטימלית להודיע לאביו "ואחרי כן דברו אחיו איתו", כשבבית לפני המכירה נאמר: "ולא יכלו דברו לשלום".

ומתוך ההתחברות הזו הם פונים לאביהם ומספרים לו... ואז: "ותחי רוח יעקב אביהם" (מ"ה, כז). אביהם-של כולם ולא אביו, ולא יעקב. הם החיו ממש את רוחו (רש"י: "שרתה עליו שכינה שפירשה ממנו") יעקב קולט מסר של אחדות משפחתית, ומתעלה... היש כבוד-אב גדול מזה?

העולה מדברינו שכל מה שעשה יוסף לא עשה אלא בשביל לקיים מצוות כבוד-אב. ומתוך הרצון העז לקיים מצות כבוד-אב גרם להשגת שני תוצאות חיוביות:

א. תשובה של האחים. ב. הובלת מסר האמונה לדורות הבאים.
שהינם תוצאות לוואי מופלאות ואשר עפ"י האמור לא היו המטרה והושגו כבדרך אגב.

א. התשובה: ראינו שרצונו של יוסף למצוות כבוד-אב גרמה שיוסף ינסה ליצור אחדות משפחתית ולכן ניסה לתקן את הטעות שחיו בה האחים ואשר חשבו שפעלו בצדק אתו ע"י "ההטרדות" שעשה להם. הרגשת האשם התחדדה בקרבם בעת שנתגלה לפנייהם והמחילה שמחלו לו שחזרו לדבר איתו כאחים מראה שהתחרטו מהמעשה והבינו טעותם ("אבל אשמים אנחנו") וזוהי התשובה.

ב. "הובלת מסר האמונה": ידוע שבכל הדורות מביאת העולם נבחר תמיד אדם אחד בכל דור שהוא החשוב בדורו. מאדם הראשון דרך שת אל נח ואחריו שם ועבר וכ"ו עד אברהם יצחק ויעקב. כאשר אצל כולם אחרי שהולידו בנים ובנות נתברר מתוכם אחד המתאים המייצג את הדור. ואצל אברהם ויצחק נקבע רק אחד מהבנים כממשיך המורשת הרוחנית של האבות כשזה מלווה בברכה אלוקית*.

בני יעקב שינו את התמונה, והגורם הוא יוסף הצדיק. אמנם האחים חששו ממצב בו יוסף יבחר להיות "האיש" מוביל הלפיד והם ידחו מהסיבות:
1. הקירבה הגדולה-האהבה שהייתה ליעקב אל יוסף ושהתבטאה בכתונת הפסים שעשה לו האב.

2. החלומות של יוסף.

3. הדיבה שהובאה ע"י יוסף לשיטתם במטרה להרחיקם מהאבא.

כל הסיבות יחד הביאו להוציא עליו פס"ד של "רודף" ולכן דינו במיתה, ובכך יוסר האיום של סילוקם משרשרת הדורות על לא עוול בכפם. אלא שהוכחנו כבר שיוסף חיפש את "האחדות המשפחתית" והתעלה מעל כל חשבונות אישיים מתוך הרצון של כבוד-אב כפי שכבר ציינו. ולא הייתה שום כוונה לסלקם החוצה, ההפך הוא הנכון, הוא חיפש את החיבור המשפחתי ורצה באמת להתאחד איתם. ובכך האחדות הזו שיוסף גרם לה "העניקה" לכל המשפחה להוביל יחד את אותו לפיד אלוקי שהתבטא באמירתם של כל האחים סביב מיטת אביהם לפני הפרידה: "שמע ישראל ה' אלו' ה' אחד".

* הערת המערכת: רעיון זה מובא בספר "הכוזרי" במאמר ראשון, והטיב להרחיבו בספר "בית דוד" דרוש א' מאת הגאון מו"ה דוד טעביל מדי"א בק"ק מינסק, ורשא, תר"י"ד, בחלק הדרושים.

מוכח מכאן, שמורשת האמונה מועברת ל-12 השבטים יחד כקבוצה הנקראת "שבטי י-ה" אשר אחרי יציאת מצרים מועברת לעם ישראל כולו כ-"עם הי" במעמד הר סיני. וכל התפנית ההיסטורית הזו באה ע"י משפחה ולאחר מכן עם שלם המוביל את הלפיד מיוחסת ליוסף הצדיק.

(ע"ד זה ניתן להסביר את הכתוב "צדיק הי' בכל דרכיו", כל דרכי הי' כל אחת בנפרד-צדק, וכולן משולבות זו בזו. וכך גם אצל יוסף הצדיק).

לסיכום, יוסף אוהב באמת את אביו ורוצה לכבדו, בזמן רגיש כזה לא היה פזיז אלא שקול, עיין בתוצאות מעשיו, ולכן לא פעל רק בשביל להרגיע את מצפונו שלו, אלא חיפש את הפתרון היותר טוב לאביו ולמשפחתו.

"התשובה", "אחדות המשפחה" ה"לפיד המשפחתי" ו"הכנה ליצירת עם" הינם תוצרת לוואי שהושגו עקב המאמץ לקיים מצוות כבוד-אב! יוסף שאיחה את הקרעים החזיר את האחוזה והפך את המשפחה לחטיבה אחת, דואג כבן מסור לבשר לאביו בעזרת אחיו על קיומו במצרים. ...א"כ מצות כבוד-אב בראש דאגתו והשאר פירות צדקתו.

זוהי מצות כבוד-אב-ואם עפ"י ההלכה כמאמרם ז"ל: "יש המאכיל פסיוני (מין עוף שמן), וטורדו מן העולם ויורש גהינם, ויש מטחינו רחיים ויורש גן-עדן ומביאו לחיי העוה"ב" (קידושין לא, ע"ב).

וזה בדיוק מה שעשה יוסף! וזה הצליח!